

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет дошкільної та спеціальної освіти
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

РЕФЕРАТ

на

ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

освітнього ступеня «магістр»

на тему:

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З
ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Виконала:

студентка II курсу, групи 614,
спеціальності: 016 Спеціальна освіта
Освітня програма: Спеціальна освіта
Плошниця Валентина Михайлівна

Керівник:

канд. пед. наук, доцент
Чепка О.В.

Рецензент:

канд. пед. наук, доцент
Попиченко С.С.

Умань – 2023 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
--------------------	---

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

1.1. Поняття навчально-виховної роботи та основні компоненти її сформованості у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами	10
1.2. Психолого-педагогічна характеристика розвитку дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.	25
1.3. Педагогічні умови організації навчально-виховної роботи з молодшими школярами з особливими освітніми потребами у науковій теорії.	32

РОЗДІЛ II. ЗМІСТ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

2.1. Аналіз основних підходів до організації навчально-виховної роботи з молодшими школярами з особливими освітніми потребами в сучасних освітніх умовах.	41
2.2. Реалізація педагогічних умов організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами	57
2.3. Результати пошуково-експериментальної роботи.	69
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ	96

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні реформаційні процеси, що відбуваються у вітчизняному й євроінтеграційному світовому освітньому просторі, зумовлюють необхідність розв'язання комплексних проблем, однією з яких є забезпечення освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Активне прагнення України приєднатись до європейської спільноти сприяє поступовому формуванню міжнародних підходів і в сфері освіти, одним із яких є ідея надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами. В результаті переходу більшості суспільства до демократичних цінностей, поваги основних прав та свобод особистості, з'явилася концепція соціального залучення, частиною якої є інклюзивна освіта.

Це визначає необхідність комплексного підходу до вирішення проблеми шкільного навчання дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, попередження формування небажаних відхилень у їхньому розвитку. У зв'язку з цим постає питання про вдосконалення роботи вчителя, внесення змін в усі її елементи з урахуванням не тільки вікових, а й індивідуально-типологічних особливостей пізнавальної діяльності дітей.

Такою можливістю є включення в освітній процес загальноосвітньої школи елементів корекційного навчання. Педагогічна робота повинна базуватися на результатах комплексного діагностичного дослідження дитини з особливими освітніми потребами, що дозволяє визначити програму індивідуальної корекції вад розвитку, а також розвитку здібностей учнів. Корекційна робота, здійснювана вчителем, забезпечить засвоєння навчального матеріалу на рівні вимог до знань і вмінь освітнього стандарту, запобіжить відставанню дитини в навчанні та розвитку.

Сучасна тенденція до гуманізації освіти виявляє прагнення привести систему початкового навчання у відповідність потребам дітей з порушеннями розвитку. У зв'язку з цим постає питання про вдосконалення роботи вчителя,

внесення змін в усі її елементи з урахуванням не тільки вікових, а й індивідуально-типологічних особливостей пізнавальної діяльності дітей. Такою можливістю є привнесення в освітній процес елементів корекційного навчання.

Якісна організація навчально-виховної діяльності дітей з особливими освітніми потребами забезпечує їхнє подальше успішне навчання, сприяє реалізації усіх напрямків виховання, забезпечує відчуття соціальної захищеності й стійку мотивацію до здобуття освіти. Організація навчально-вихованої роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, перш за все, спрямована на формування у них конкретних знань, умінь і навичок, а також формування усіх необхідних життєвих компетентностей. Якісна організація навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку з особливими потребами забезпечує їхню підготовку до систематичного навчання. Це стає підґрунтям, від якого залежать подальші успіхи дитини у навчанні, успішність й ефективно оволодіння необхідними знаннями, вміннями й навичками.

Перехід від дошкільного до молодшого шкільного дитинства – важливий і відповідальний етап становлення особистості дитини. Це період визначальної ролі сім'ї та середовища, в яких зростає дитина, зміни провідного виду діяльності. Відсутність науково обґрунтованих та апробованих педагогічних методик, які б забезпечили ефективну організацію навчально-вихованої роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, негативно впливає на ефективність освітнього процесу в цілому.

Проблеми організації навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами цікавили багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Актуальність і необхідність організації ефективної навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами підкреслюється в А. Колупаєвої, М. Малофєєва, В. Бондаря, В. Засенка, Т. Сак, В. Синьова та інших.

Також основи організації навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами досліджувалися за різними напрямками:

- загальні особливості формування особистості дитини молодшого шкільного віку (Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський та ін.);
- спеціальна підготовка дитини з особливими освітніми потребами до навчання (Л.І. Божович, В.В. Давидов, Д.Б. Ельконін, О.В. Запорожець, Г.С. Костюк, Г.О. Люблінська, В.М. Синьов, М.К. Шеремет та ін.);
- діагностування готовності дітей з особливими освітніми потребами до навчання (О.Л. Венгер).

У дослідженнях вчених особлива увага приділяється питанням надання практичної допомоги особам з обмеженими можливостями в процесі їх інтеграції в суспільство, вивченням спеціальних умов успішної інклюзії, визначенням основних напрямів по включенню дітей з особливостями у розвитку в загальноосвітній процес.

Сучасне реформування спеціальної освіти в Україні, недостатність науково-теоретичної та методичної розробленості проблеми дало підстави для визначення теми дослідження **«Особливості організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами»**.

Обґрунтуємо основні компоненти понятійного апарату дослідження.

Об'єкт дослідження: процес організації навчально-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження: педагогічні умови організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати педагогічні умови організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан наукової розробленості проблеми організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами у науковій теорії;

2. Науково обґрунтувати та розкрити сутність поняття «Організація навчально-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами»;

3. Визначити основні компоненти сформованості навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами;

4. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано загальнонаукові методи теоретичного та емпіричного дослідження, які взаємодоповнювали один одного і забезпечували можливість комплексного пізнання предмету дослідження. Теоретичні методи: аналіз, синтез, абстрагування, систематизація, порівняння, узагальнення. Емпіричні методи: спостереження (пряме і опосередковане, короткочасне і довготривале, суцільне і вибіркоче), бесіда, анкетування, інтерв'ю, аналіз продуктів діяльності. Основним методом дослідження був педагогічний експеримент.

Практичне значення дослідження полягає в експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Матеріали дослідження мають практичну спрямованість і можуть використовуватися працівниками в галузі спеціальної освіти, вчителями початкових класів, логопедами.

Апробація дослідження. Публікації. Оприлюднення результатів дослідження здійснювалося шляхом доповіді на Всеукраїнській науково-практичній конференції: «Сімейно-центровані практики: тенденції, проблеми та перспективи розвитку» 20 жовтня 2022 року та публікації:

- Плошниця В. М. Особливості організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Сімейно-центрировані практики: тенденції, проблеми та перспективи розвитку” (20 жовтня 2022 р.) / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; [голов. ред. Л. А. Черніченко]. Умань : Візаві, 2022. С. 76–79.

Організація дослідження. Дослідження проблеми здійснювалося упродовж півтора років і складалося з трьох етапів:

1. Теоретичного (аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми);
2. Конструктивно-моделюючого (обґрунтування й аналіз педагогічних умов організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами);
3. Апробаційно-узагальнюючого (апробація педагогічних умов організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, аналіз експериментальних даних, формулювання висновків дослідження).

Експериментальна база. У дослідженні взяли участь 6 педагогів (учителів), 27 батьків дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, 27 дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами – мінімальними порушеннями психофізичного розвитку (ЗППР, порушеннями розвитку мовлення, синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю).

Дослідження було проведене на базі Опорного закладу «Бритівський заклад загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів», НВК Уманський навчально-виховний комплекс № 1 «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад 1 ступеня» та Комунального закладу "Уманський навчально-реабілітаційний центр Черкаської обласної ради".

Структура магістерської роботи включає вступ, два розділи, загальні висновки, список використаних джерел (65 найменувань), трьох додатків. Загальний обсяг роботи складає 93 сторінки. Основний зміст складає 85 сторінок. Робота містить 6 таблиць та 6 рисунків.

ВИСНОВКИ

Результати проведеної дослідно-експериментальної роботи дозволили сформулювати наступні висновки щодо проблеми організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

1. Проаналізовано стан наукової розробленості проблеми організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами у науковій теорії.

Теоретично встановлено, що ефективна навчально-виховна робота з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітніх закладів можлива завдяки правильній її організації.

Визначено, що особливі освітні потреби дітей з порушеннями розвитку проявляються в різного ступеня вираженості і в різних поєднаннях, що вимагає наявності різноманітних форм організації навчання – від диференційованого до інклюзивного. Тому дітям із вродженими і набутими проблемами розвитку потрібні спеціальні умови виховання і навчання, спрямовані на коригування їхніх недоліків, просування у загальному розвитку і соціалізації.

Потреба – це стан організму, в якому виражається його залежність від умов існування. Спеціальні освітні потреби – потреби в спеціальних (індивідуалізованих) умовах навчання (включаючи технічні засоби), особливому змісті і методах навчання, а також в медичних, соціальних та інших послугах, безпосередньо пов'язаних і необхідних для успішного навчання.

До дітей із особливими потребами належать діти, у психофізичному розвитку яких є відхилення чи атипії:

- з порушеннями інтелекту (розумово відсталі);
- з відхиленнями у пізнавальному розвитку (із затриманням психічного розвитку);

- з порушеннями слуху та зору;
- з порушенням опорно-рухового апарату;
- з порушенням мовлення;
- з емоційними розладами, у тому числі з раннім дитячим аутизмом (хворобливим станом психіки);
- з порушеннями поведінки і діяльності;
- з важкими комплексними порушеннями.

Встановлено, що при затримці психічного розвитку та інших мінімальних порушеннях роботи головного мозку спостерігається порушення нормального темпу психічного розвитку, коли окремі психічні функції (пам'ять, увага, мислення, мовлення, емоційно-вольова сфера) відстають у своєму розвитку від прийнятих психологічних норм для даного віку.

2. Обґрунтовано та розкрито сутність поняття «Організація навчально-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами».

Навчальна робота – процес організації педагогом пізнавальної активності дітей з метою засвоєння останніми програмових знань, умінь, навичок і способів дій. Навчально-виховна робота – організація навчальної та пізнавальної діяльності учнів, спрямована на засвоєння ними знань, умінь і навичок, а також розвиток їхніх розумових сил і мислення, прищеплення їм культури розумової праці, удосконалення інтелектуальної сфери і здібностей.

Організація навчальної роботи може стосуватися як роботи учнів, так і роботи вчителя. Навчальна робота учнів – їхня навчальна діяльність, спрямована на виконання навчальних завдань під керівництвом вчителя або самостійно без його безпосереднього керівництва. Навчальна робота вчителя – організація навчальної діяльності учнів, спрямована на засвоєння ними знань, умінь і навичок.

Діяльність учителя в процесі викладання охоплює планування діяльності (тематичне й поурочне); організацію навчальної роботи; організацію діяльності, стимулювання активності учнів; здійснення поточного контролю за навчальним процесом, його регулювання, коригування.

3. Визначено основні компоненти сформованості навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами:

- Прийняття й розуміння поставленого завдання;
- Вибір шляхів, способів та засобів для реалізації завдань, дотримання їх у процесі виконання своєї роботи;
- Самоконтроль, регуляція поведінки відповідно до визначених правил;
- Уміння здійснювати самоперевірку та оцінювати результати.

4. Експериментально перевірено ефективність педагогічних умов організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Завданнями констатувального експерименту було визначено наступні:

1. Виявити рівень реалізації умов забезпечення наступності, послідовності та систематичності в організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами в освітньому процесі;

2. Визначити рівень сформованості компонентів навчальної діяльності у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

3. Проаналізувати особливості використання спеціальних методів і прийомів в організації навчально-виховної роботи школи.

4. Вивчити особливості організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії сімей першокласників та школи.

Експериментальні дані, які були отримані в ході констатувального експерименту, дали змогу охарактеризувати рівень організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами як недостатній. Доказами цього стали результати проведеного діагностування рівня сформованості компонентів навчальної діяльності у молодших школярів: переважання низького (40,8 % та 55,6 %) над середнім (37,0 % та 29,6 %) і достатнім (22,2 % та 14,8 %).

В основу формувального експерименту було покладено забезпечення психолого-педагогічних умов організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами:

- Забезпечення наступності, послідовності та систематичності в організації навчальної діяльності учнів;
- Використання спеціальних методів і прийомів в організації навчально-виховної роботи;
- Організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії сім'ї та школи;
- Підвищення фахової компетентності вчителів в організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Організація навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами відбувалася з урахуванням зв'язку у змісті та завданнях навчального матеріалу й здійснювалася відповідно до реалізації принципів наступності, послідовності та систематичності:

- динаміки поступового ускладнення й розширення навчального матеріалу;
- цілісності навчального процесу;
- узгодження змісту освітніх завдань;
- закріплення раніше вивченого й опора на нього;
- перспективної спрямованості на вимоги наступного етапу навчання;
- систематичного й послідовного вивчення навчального матеріалу.

У навчальну роботу учнів із особливими освітніми потребами були включені спеціальні методи і прийоми, які забезпечили ефективність навчального процесу дітей з особливими освітніми потребами. В основі спеціальних методів і прийомів корекційно-педагогічної діяльності були загальнопедагогічні та спеціальні підходи, які були спрямовані на розвиток збереження або відновлення порушених функцій організму, знань чи умінь дитини: методи вправ, методи переконань, методи прикладу, методи

стимулювання поведінки і діяльності дітей з відхиленнями в розвитку та поведінці.

Організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії сім'ї та школи носив систематичний характер і здійснювалася відповідно до розроблених нами індивідуальних і колективних форм співпраці.

Підвищення фахової компетентності вчителів в організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами відбувалося за напрямками: науковий, вербальний, комунікаційний, методичний, інформаційний напрям.

Перевірка ефективності організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами здійснювалася завдяки порівняльному аналізу результатів дослідно-експериментальної роботи у двох групах: експериментальній і контрольній. Аналіз отриманих результатів діагностування розумового розвитку молодших школярів з особливими освітніми потребами довів, що сформованість компонентів навчальної діяльності у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами експериментальної групи є значно вищою (на 24,1 % та 16,5 % при достатньому рівні).

Таким чином, кількісні дані дослідно-експериментальної роботи підтверджують, що організація навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами буде ефективною завдяки створенню і дотриманню таких організаційно-педагогічних умов:

- Забезпечення наступності, послідовності та систематичності в організації навчальної діяльності учнів;
- Використання спеціальних методів і прийомів в організації навчально-виховної роботи;
- Організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії сім'ї та школи;

- Підвищення фахової компетентності вчителів в організації навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Матеріали дослідження мають практичну спрямованість і можуть використовуватися працівниками в галузі спеціальної освіти, вчителями початкових класів, логопедами. Подальшими спрямуваннями кваліфікаційної роботи, пов'язаної з темою нашого дослідження, можуть бути дослідження проблеми організації навчання дітей молодшого шкільного віку з сенсорними порушеннями, порушеннями емоційно-вольової сфери чи СДУГ.